

КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

**ЗЛОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ
ТА ІНТЕГРАТИВНИЙ ФАКТОР ЇЇ РОЗВИТКУ**

Даньшин М. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
заступник декана з наукової роботи
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: З позиції інтегративного характеру криміналістики, як науки кримінально-правового циклу, досліджена злочинна діяльність як об'єкт її пізнання. Автором визначена структура об'єкта криміналістики та інших наук як передумова їх інтеграції та диференціації. На тлі встановлення особливостей злочинної діяльності, як першої частини об'єкта криміналістики та інших наук кримінально-правового циклу, наголошено на її вплив до вдосконалення та розвитку криміналістичної науки з метою ефективного вирішення завдань свого соціального навантаження з протидії злочинності. У результаті аналізу сформульовані пропозиції щодо врегулювання сучасних проблемних питань криміналістичної діяльності.

Ключові слова: злочин, наука, криміналістика, інтеграція, діяльність, розвиток.

Анотация: С позиции интегративного характера криминалистики, как науки уголовно-правового цикла, исследована преступная деятельность как объект ее познания. Автором определена структура объекта криминалистики и других наук как одно из оснований их интеграции и дифференциации. На почве установления особенностей преступной деятельности, как первой части объекта криминалистики и других наук уголовно-правового цикла, сделан акцент на ее роли в развитии и усовершенствовании самой криминалистической науки с целью эффективного разрешения задач своей социальной нагрузки по противодействию преступности. В результате анализа сформулированы предложения по урегулированию современных проблемных вопросов криминалистической деятельности.

Ключевые слова: преступление, наука, криминалистика, интеграция, деятельность, развитие.

Annotation: From the perspective of an integrative nature of criminology as a science of criminal law cycle investigated criminal activity as the object of its knowledge. The author defines the structure of the object of criminalistics and other sciences as one of the bases of their integration and differentiation. On the basis of the establishment of the features of criminal activity, as the first part of the object of criminalistics and other sciences, criminal law cycle, focusing on its role in the development and improvement of the forensic science for the effective resolution of problems of its social burden on combating crime. An analysis of the proposals for the settlement of problematic issues of modern forensic activities.

Key words: crime, science, criminalistics, integration, operations and development.

Однією з головних проблем особистості є питання ефективного входження її у соціум, бо тільки в його межах відбувається реалізація на практиці суспільних і особистих інтересів. Соціалізація це процес формування основних якостей особистості на основі виховання, навчання, засвоєння соціальних ролей, внаслідок чого особистість перетворюється на реального у соціальному аспекті члена суспільства, тобто набуває здатності жити і діяти в ньому [1, с. 12]. Соціалізація особистості відбувається різними шляхами для адаптації до конкретної державної і правової системи людського суспільства. В разі неможливості пристосуватися до об'єктивної реальності загально визначеними для того чи іншого соціуму засобами, індивід приймає антисоціальну установку, як можливий засіб пристосування до оточуючого його середовища. Виразом цього засобу є протиправна поведінка, яка виступає антагонізмом до правової соціалізації особи та іноді є життєутворюючим середовищем специфічної групової професійної поведінки. Центральним елементом такої поведінки виступає правопорушення. У цьому аспекті доцільно говорити про злочин як специфічний соціальний феномен.

Злочин, злочинність існували завжди та будуть й надалі існувати до колі існує сама людина з притаманними їй почуттями ревності та любові,

корисливості та альтруїзму, задрощів, зажерливості та доброзичливості, зрадництва та відданості, ренегатства та патріотизму... Саме тому, наперекір голосних заяв політиків, боротьба зі злочинністю приречена на провал (взагалі сам термін «боротьба» з позиції філософської науки припускає у якості важливого елементу свого визначення – перемогу однієї з протидіючих сторін [2, с. 24]). У випадку зі злочинністю її повне подолання вбачається утопічною ідеєю. Ми можемо лише говорити про задіяння механізму мінімізації її якісних та кількісних показників, однак ні в якому разі про повне викорінювання злочинності з людського суспільства. До системи такого механізму на рівні з правом входять такі соціальні регулятори як мораль, звичай, релігійні догми тощо, реалізація якого здійснюється не тільки у правовому контексті але й у всіх інших, наприклад, політичній та економічній. Тому уявляться більш доцільним використання терміну «протидія злочинності» замість «боротьба зі злочинністю». Саме у процесі протидії злочинності держава реалізує економічні, політичні, правові, соціальні та інші важелі свого впливу на суспільство з метою мінімізації проявів злочинів, як обставин які гостро суперечать ідеям гуртожиття у соціумі.

Феномен злочинності, особа злочинця, фактори, що детермінують злочинність та впливають на вибір того чи іншого способу вчинення злочину, формування мотиву й тощо є у орбіті уваги різних

сучасних наук. Так, філософія, соціологія, психологія, політологія та інші суспільні науки вносять свій внесок у розуміння феномену злочинності та налаштовують правовий механізм протидії їй. Однак головне місце в ньому займають правові науки, а саме науки, що входять у кримінально-правовий цикл та знаходяться у так званому режимі багатовекторного стримування. Особливе місце у цій системі посідає криміналістика, яка по праву знаходиться на передньому краї протидії злочинності та фактично реалізує усі доробки інших наук, іноді не тільки з числа правових. Остання здатність криміналістики, тобто її унікальна здатність «перетравлювати» будь-яку «продукцію» того чи іншого наукового знання з метою впровадження її в практику протистояння злочинності, іноді схиляє вчених стверджувати про неправову природу криміналістичної науки.

Взагалі проблематикою злочинності як одного з об'єктів пізнання у криміналістиці займалися у різні часи багато відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів. Неоцінений внесок у розуміння цього питання та впливу його на усвідомлення окремих тенденцій розвитку криміналістичної науки здійснили такі дослідники, як Т. В. Авер'янова, О. Я. Басв, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, А. І. Вінберг, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, О. Ю. Головін, В. І. Громов, Л. Я. Драпкін, Р. Г. Домбровський, А. В. Дулов, Є. У. Зіцер, Г. О. Зорін, А. В. Іщенко, Є. П. Іщенко, В. М. Карагодін, З. І. Кірсанов, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. Я. Колдін, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, Ю. Г. Корухов, С. Ю. Косарєв, І. І. Котюк, В. І. Лебедев, В. Г. Лукашевич, Г. Ю. Маннс, Г. А. Матусовський, С. П. Митричев, С. В. Німанде, В. О. Образцов, О. С. Подшибякін, Є. Р. Росинська, Т. О. Седова, Є. В. Смахтін, М. С. Строгович, П. І. Тарасов-Родіонов, В. М. Терехович, В. В. Тищенко, С. М. Трегубов, О. Г. Філіпов, Б. М. Шавер, В. Ю. Шепітько, О. О. Ейсман, О. О. Ексархопуло, М. П. Яблоков, І. М. Якимов та багато інших. Зі свого боку, з урахуванням вимог до об'єму публікації, ми постараємося проаналізувати зміст злочинної діяльності як об'єкту пізнання у криміналістиці з позицій її інтегративної функції відносно інших наук кримінально-правового циклу та виявити на цьому тлі окремі сучасні проблеми криміналістичної науки, а також обґрунтувати у цьому зв'язку необхідність окремої правової регламентації криміналістичної діяльності.

Так, криміналістика беззаперечно входить у комплекс кримінально-правових наук [3, с. 77-94]. Базовими для неї є кримінальне право, кримінальний процес і кримінологія. Але і теоретичні положення криміналістики використовуються цими науками для створення своїх відповідних концепцій, аргументації власних висновків, та співвідносяться як повноцінні частини єдиного цілого – системи юридичних наук кримінально-правового циклу. Ця система націлена на вирішення стратегічного завдання стримування злочинності. Зв'язки між криміналістикою та іншими науками кримінально-правового циклу постійно проявляються у динамічних процесах обміну інформацією і повинні враховуватися не лише при

розробці нових законодавчих актів, а й під час правозастосовної діяльності.

Зв'язок криміналістики і кримінального права визначається тим, що ці науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає злочинна діяльність. При цьому пріоритетність належить кримінальному праву, оскільки саме там формується поняття злочину взагалі і поняття злочинів окремих видів. Принципово важливою для криміналістики є кримінально-правові категорії «склад злочину», «спосіб злочину», «співучасть у злочині» та інші, які є визначальними для багатьох теоретичних положень криміналістики.

Зв'язок криміналістики і кримінального процесу також визначається тим, що ці дві науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає діяльність з розслідування злочинів. Як і у випадку з кримінальним правом, криміналістика виконує підпорядковану функцію – її рекомендації ґрунтуються на процесуальних положеннях і фактично спрямовані на реалізацію процесуальних приписів. Кримінально-процесуальна наука визначає статус учасників кримінального процесу, порядок проведення слідчих дій і, відповідно, межі застосування тактичних прийомів, науково-технічних засобів, методичних рекомендацій. З іншого боку, сформульовані криміналістичні положення і рекомендації неодноразово відтворювалися у статтях кримінально-процесуального законодавства, перетворюючись у його приписи.

Зв'язок криміналістики і кримінології також ґрунтується на спільній частині об'єкта вивчення, якою є злочинна діяльність. Кримінологія вивчає злочинну діяльність з точки зору її детермінації певними факторами (причини і умови, що сприяють злочинності) і має завданням розробку рекомендацій щодо усунення або нейтралізації цих факторів. Оскільки кримінологічні положення і рекомендації реалізуються в діяльності з розслідування злочинів, предметні сфери кримінології і криміналістики перетинаються. Зв'язки такого ж характеру існують між криміналістикою і наукою кримінально-виконавчого права, яка також досліджує питання усунення детермінуючих факторів злочинності, що існують в особі злочинця (засудженого), шляхом застосування до нього заходів кримінального покарання.

Криміналістика, у свою чергу, виступає теоретичним фундаментом для формування положень і рекомендацій теорії оперативно-розшукової діяльності. Ці науки співвідносяться як однотипні за суттю реалізації соціального функціонального навантаження. Теорія ОРД, маючи спільний з криміналістикою об'єкт, до того ж має й спільний предмет дослідження. Його основу складають дві групи закономірностей: 1) закономірності механізму вчинення злочинів та їх відображення у навколишньому середовищі; 2) закономірності, що проявляються в діяльності з виявлення, розслідування і попередження злочинів. Уявляється, що це знайшло нормативне підтвердження у Кримінальному процесуальному кодексі України, де для визначення способів отримання доказів використовуються терміни «слідчі (розшукові) дії» та «негласні слідчі (розшукові) дії».

Розмежувальну лінію між названими науками можна провести за характером їх «продукції» -

характером рекомендованих засобів і прийомів, які використовуються для розкриття злочинів. Якщо криміналістика зорієнтована на розроблення рекомендацій щодо застосування засобів і прийомів при проведенні слідчих (розшукових) дій, результати яких мають значення доказів, то теорія ОРД акцентує увагу на негласному використанні засобів і прийомів, які надають відомості, що, як правило, не мають значення доказів, але створюють сприятливі умови для їх отримання. Можливим у цьому питанні є й «суб'єктний» підхід – якщо криміналістика для вирішення певних завдань орієнтує свої рекомендації на слідчого (прокурора), то ОРД свої рекомендації адресує працівникові оперативного підрозділу.

Таким чином, криміналістику з іншими науками кримінально-правового циклу об'єднує спільний об'єкт дослідження, яким виступають два взаємно пов'язані види людської діяльності (негативна і позитивна) «злочинна діяльність – діяльність з виявлення, розслідування і попередження злочинів» [4, с. 118-121]. Кожна з названих наук вивчає даний об'єкт під кутом зору завдань, покладених на неї, що, з одного боку, їх об'єднує (інтегрує), а з іншого – диференціює. Таким чином процеси інтеграції та диференціації кримінально-правових знань обумовлені, перш за все, спільним об'єктом дослідження, в якому кожна з наук має свій предмет дослідження. Проаналізуємо це питання більш докладніше.

Першим елементом названого складного об'єкту криміналістики виступає злочинна діяльність. Думка про те, що злочинна діяльність є об'єктом криміналістики на сьогоднішній день є загально визнаною і достатньо переконливо виражена професором Р. С. Белкіним: «криміналістика виникла і розвивається як наука, що сприяє своїми положеннями діяльності правозастосовних органів щодо встановлення істини в судочинстві, відправленню правосуддя і попередженню злочинів. Розробка цих положень – результат вивчення двох видів людської діяльності: злочинної, діяльності з підготовки, вчинення та приховування злочинів і її антипода – діяльності з виявлення, розкриття, розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних справ. Відповідно криміналістика вивчає специфічні закономірності діяльності, розробляючи практичні рекомендації щодо боротьби зі злочинністю, під якою розуміється вся робота органів дізнання, слідства, суду, експертних установ щодо встановлення істини у судочинстві. Отже, об'єкти криміналістики – злочинність, з одного боку, і попереднє розслідування – з іншого» [5, с. 32].

Другим елементом складного об'єкту криміналістики є діяльність з виявлення, розслідування і попередження злочинів. Історично так склалося, що ця частина об'єкту на протязі значного часу висувалася на передній план криміналістичних досліджень. Це було пов'язано з тим, що криміналістика була покликана саме для оптимізації такої діяльності. В її структурі можуть бути виділені кілька різновидів діяльності, які можуть розглядатися як фактор інтеграції та диференціації криміналістичних знань: діяльність з виявлення та розслідування злочинів; оперативно-розшукова діяльність; експертно-криміналістична діяльність; криміналістична профілактична

діяльність; діяльність з судового розгляду кримінальних справ. Відповідно суб'єктами, діяльність яких вивчається криміналістами через призму розглянутого об'єкта є орган дізнання, слідчий, експерт-криміналіст, прокурор (державний обвинувач), суд.

Взагалі слід зазначити, що зародження криміналістики обумовлено тим, що дослідники в галузі кримінального процесу, аналізуючи такий об'єкт пізнання як злочинна діяльність, виявили певний комплекс знань, які вже не були кримінально-процесуальними [6, с. 32]. У результаті ці розрізнені відомості були узагальнені австрійським вченим Гансом Гроссом, а нова галузь наукових знань отримала назву – «Криміналістика». При цьому Г. Гросс, обґрунтовуючи систему криміналістичної науки, значну увагу приділив саме злочинцям та злочинам. Цілі глави його відомої праці присвячено різним прийомам, які використовували злочинці, їх злодійській мові, а також таким питанням як «зміна зовнішності, неправдиве показання щодо звання та ім'я, симуляція хвороб і фізичних недуг, таємні знаки в середовищі злочинців, словник злодійської мови, заботони щодо предметів, що залишаються при собі» злочину, заботони щодо речей, які носяться при собі» та ін. [7, с. 346-514]. Надалі у науці здійснювалося спеціальні узагальнення шойно отриманої інформації на рівні логічно організованої системи знань, здатної пояснювати численні явища, пов'язані з механізмом слідоутворення, при підготовці, вчиненні та приховуванні злочину. Так, неоціненний внесок у розуміння і дослідження проблематики вніс праці Е. Анушата, А. Вейнгарта, В. І. Громова, Ю. Г. Маннса, С. М. Потапова, П. С. Семенівського, С. М. Трегубова, І. М. Якімова, а також інших видатних учених періоду становлення криміналістики як науки.

Однак у 20-30-ті роки минулого сторіччя встановлення криміналістичних особливостей, пов'язаних з діяльністю злочинця, відходить на другий план, поступаючись місцем криміналістичній діяльності з розкриття та розслідування злочинів [8]. При цьому, ще раз відзначимо, що в сучасних підручниках структура викладеного матеріалу принципово не змінилася.

На сьогодні у криміналістичній науці єдності думок серед вчених з приводу об'єктів її пізнання немає. Одні вчені, розглядаючи злочинну діяльність як певний об'єкт пізнання, відокремлюють думку про ті аспекти, які не є предметом дослідження інших наук кримінально-правового циклу, а його вивчення може бути забезпечено лише методами криміналістики [9-12]. Інші відзначають у злочинній діяльності – механізм злочину [5; 13-15], механізм скоєння злочину [16], механізм злочинної діяльності [17-18]. Ми вважаємо найбільш точним термін «механізм злочинної діяльності». Досліджуючи закономірні зв'язки між елементами механізму злочинної діяльності, багато вчених підкреслюють значимість слідів у структурі цього механізму [19-22; 14-15; 12; 23-26].

Механізм злочинної діяльності – це система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів при вчиненні злочинів (злочинця, потерпілого, обстановки, способів та ін.). У результаті цієї взаємодії утвориться слідова картина, яку слідчий

пізнає під час розслідування конкретного злочину [18, с. 144]. Як цілком правильно зазначає Є. В. Смахтін: «узагальнення практики дозволяє сформулювати криміналістичну характеристику (модель) того чи іншого злочину, а потім знову ж адаптувати, впровадити отриманий науковий результат у практику (зворотній зв'язок). Очевидно, що впровадження наукового результату в практичну діяльність правоохоронних органів – це інший вид діяльності, який можна назвати, наприклад, інноваційним» [18, с. 144]. Тобто криміналістична характеристика злочинів, як система відомостей про елементи механізму їх вчинення, є результатом наукового пізнання злочинної діяльності. Вона є інформаційною основою, складеної в результаті узагальнення механізму вчинення злочинів певних видів (пізнання об'єкту), яка слугує для побудови версій у кожному окремому випадку розслідування.

У сучасних умовах протидії злочинності від правоохоронця вимагається дедалі більша концентрація всіх своїх сил і умінь щодо використання накопичених криміналістикою знань. У цьому зв'язку особливе місце займають професійні знання щодо механізму злочинної діяльності, способів злочину, особи злочинця, його психотипу, типової поведінки злочинця в суді, знань прийомів протидії розслідуванню і судовому розгляду справи та ін. Досить часто в цій сфері співробітнику не вистачає знань і практичного досвіду. Заповнити цю прогалину можливо більш предметним криміналістичним вивченням «різних прийомів злочинців» з урахуванням їх злочинної спеціалізації і впровадженням отриманих даних у практичну діяльність. Однак тут ми бачимо певні сучасні проблеми криміналістики, з якими пов'язане деяке «відставання» науки від потреб практики протидії злочинності в Україні.

Так, як було вже зазначено у криміналістичній літературі, більшість сучасних підручників з навчальної дисципліни «Криміналістика» страждають неповнотою викладу криміналістично значущих відомостей про злочинну діяльність [18, с. 145-146; 27, с. 12-14; 28]. Вони містять невиправдано великий масив інформації статистичного характеру та описи кримінально-правових, кримінально-процесуальних аспектів. Окремі вчені-криміналісти надають для потреб практики лише фрагментарні відомості про особу злочинця з боку соціологічної науки. За даними аналізу проведеного нами опитування прокурорів прокуратур, слідчих і оперативних співробітників органів МВС, прокуратури і СБ України, а також адвокатів, які застосовують криміналістичні знання у своїй діяльності та використовують криміналістичний арсенал засобів дослідження доказів у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному процесах, саме на цей недолік, вказали 61 % опитаних практичних працівників щодо зауважень до навчального курсу криміналістики, 30 % вважають за необхідне доповнити його зміст самостійним розділом щодо особи сучасного злочинця, його «почерку», притаманних їй чи іншій групі злочинців способів вчинення та приховування злочинів та ін.

Незважаючи на значний внесок вже проведених досліджень у галузі вивчення злочинної діяльності, до нашого часу залишається відкритим питання про

те, що ж необхідно практиці протидії злочинності сьогодні в першу чергу. У цьому зв'язку ми поділяємо думку російського вченого Є. В. Смахтіна, який пише, що «в даний час розділ криміналістики, присвячений методикам розслідування окремих видів і груп злочинів, найбільш об'ємний. А чи домоглися ми покращення в боротьбі зі злочинністю завдяки криміналістичним науковим дослідженням? На жаль, суттєвих позитивних змін у динаміці боротьби зі злочинністю не спостерігається. За багатьма показниками можна сміливо стверджувати, що злочинність «торжествує», незважаючи на неможливі реляції керівників правоохоронних органів. Очевидно, однією з причин подібного стану справ є поверхневе дослідження, в тому числі, й криміналістично значущих ознак злочинної діяльності. Уміщені в методиках гранично загальні криміналістичні риси злочинної діяльності практикою залишаються не затребувані. Незважаючи на те, що окремі фундаментальні наукові дослідження в цьому напрямі проводяться, у навчальній літературі вони відображення не знаходять» [18, с. 145]. Також слід з жалем констатувати, що на сьогодні, незважаючи на очевидну значимість результатів вже проведених криміналістами наукових досліджень щодо злочинної діяльності, вони, з різних об'єктивних і суб'єктивних причин, пов'язаних із соціальною, економічною і політичною нестабільністю в українському суспільстві, до «кінцевого споживача» (конкретного оперативного співробітника, слідчого та ін.) практично не доходять.

Останній період розвитку криміналістики свідчить про те, що вона пішла в саморозвиток і безпредметне теоретизування. Прикладом може слугувати теорія існування двох криміналістик – «звинувачення» і «захисту». З цього приводу вважаємо за доцільне зауважити у аспекті проблематики нашої публікації, що криміналістика з моменту свого зародження призначалася для вирішення головного завдання – забезпечення діяльності слідчого і дізнавача, а, зрештою, і суду найсучаснішим науково-технічним, а також тактико-методичним арсеналом засобів, що дозволяє найбільш ефективно розкривати, розслідувати злочини і встановлювати істину при їх судовому дослідженні. Саме цим було визначено конкретне соціальне завдання криміналістики. І тому підмінити іншим завданням, наприклад, «захисним», з виділенням з криміналістики так званої «криміналістичної адвокатології», що органічно протиприродно щодо сутності криміналістики, веде до істотної зміни предметної області та негативних наслідків для її подальшого розвитку. У цьому зв'язку ми повністю поділяємо думку М. П. Яблокова, який з цього приводу зауважив, що «морально ніяк не виправдана одночасна розробка в криміналістиці прийомів і методів, які можуть ускладнити розслідування і навіть служити засобом протидії встановленню істини у справі» [29, с. 14-17].

Ми переконані, що сьогодні, не уявляючи психолого-криміналістичного портрету злочинця, не розуміючи притаманні йому чи іншому типу злочинця способи вчинення злочинів – неможливо ефективно протидіяти злочинності. Необхідні конкретні знання про усі елементи механізму

злочинної діяльності, за допомогою яких криміналістична наука зможе залишатися на передовій розкриття та розслідування злочинів. Тому, ми вважаємо, що необхідно розширити проблематику злочинної діяльності у сучасних підручниках з криміналістики. Для створення дійсно систематизованого знання щодо механізмів злочинної діяльності уявляється доцільним, як перший крок, створення спеціального курсу з криміналістики «Сучасні проблеми слідчої діяльності», у межах якого можна було б викласти такі питання: сутність і психологічні закономірності вчинення злочинів; соціально-психологічні типи злочинців; способи вчинення злочинів; способи та ознаки приховування злочину; зв'язок способів із слідами вчинення злочинів; зв'язок способів вчинення і приховування злочинів з особистісними рисами злочинця; визначення можливостей побудови психолого-криміналістичного профілю (портрета) злочинця та інших [30].

З урахуванням вищезазначеного можливо констатувати, що злочинна діяльність виступає першим елементом складного об'єкту криміналістики. Необхідність його вивчення обумовлена тим, що суб'єкт розслідування злочинів (слідчий) для успішного виконання своєї роботи повинен володіти особливими знаннями щодо вчинення злочинів (про типологічні риси злочинів, особливості злочинних способів і прийомів, характерні для них сліди тощо). Результатом пізнання є формування криміналістичного вчення про механізм злочинної діяльності та криміналістичної характеристики злочинів. При цьому механізм злочинної діяльності – це система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів при вчиненні злочинів (злочинця, потерпілого, обстановки, способів та ін.). У свою чергу, криміналістична характеристика злочинів являє собою систему відомостей про елементи механізму їх вчинення і є результатом наукового пізнання злочинної діяльності. Вона є інформаційною основою, складеною в результаті узагальнення механізму вчинення злочинів певних видів (пізнання об'єкту), яка слугує для побудови версій у кожному окремому випадку розслідування. Але на сучасному етапі розвитку криміналістики в її змісті недостатньо систематизовано знайшли відображення знання (відомості) про механізм злочинної діяльності, як один з елементів її об'єкту.

Таким чином, на наш погляд, цілком доцільно визначити криміналістику як науку про систему принципів і методів пізнання механізму злочинної діяльності та діяльності з розслідування і розкриття злочинів. Її предметом є певні закономірності, які проявляються у даних видах діяльності, та обумовлюють зв'язок криміналістики з іншими юридичними науками, що вивчають злочинність та пропонують заходи протидії їй. Зв'язок криміналістики з нормами права (кримінального, кримінально-процесуального та іншими) робить її юридичною наукою, яка входить до циклу кримінально-правових наук. Наукові положення і рекомендації криміналістики реалізуються в діяльності правоохоронних органів і суду через функції певних суб'єктів, що дає підстави для виділення особливого виду діяльності – криміналістичної діяльності.

У зв'язку з включенням Кримінальним процесуальним кодексом України негласних слідчих (розшукових) дій до системи способів збирання доказів процесуальна і непроцесуальна форми розслідування злочинів набули нового вигляду. Це стимулювало взаємопроникнення криміналістики і теорії оперативно-розшукової діяльності. Поряд із цим відбулося суттєве розширення повноважень захисника (адвоката), а також повноважень експерта, що фактично тягне за собою розширення кола суб'єктів застосування криміналістичних знань. При цьому регламентована раніше спеціальними нормативно-правовими актами система діяльності правоохоронних органів вступає в протиріччя з вимогами кримінального процесуального законодавства України. На цьому тлі цілком логічним кроком вбачається здійснення окремої правової регламентації криміналістичної діяльності з метою об'єднання всіх її питань в єдине ціле і розмежування з іншими видами діяльності, пов'язаними з протидією злочинності. Окрема правова регламентація криміналістичної діяльності може знайти ефективну реалізацію, зокрема, шляхом створення «Особливої частини» Кримінального процесуального кодексу України. Виділення в структурі КПК України «Особливої частини», зорієнтованої на регулювання діяльності з розслідування злочинів (теоретичне підґрунтя вже існує у вигляді методик розслідування злочинів окремих видів), дозволить оптимізувати криміналістичні дослідження. У такий спосіб, зокрема, можуть бути нормативно визначені: а) види криміналістичної діяльності та умови їх здійснення; б) конкретний перелік суб'єктів криміналістичної діяльності, їх завдання, функції і правовий статус; в) зв'язок криміналістичної, кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дюркгейм Э. Норма и патология // Социология преступности. – М., 1966. – С. 12-16.
2. Философский энциклопедический словарь [Текст] / Е. Ф. Губский. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 575 с.
3. Данышин М. В. Криміналістика XXI століття: місце у системі наукового знання: монографія / М. В. Данышин. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 480 с.
4. Данышин М. В. До питання про об'єкти пізнання у криміналістиці [Текст] / М. В. Данышин // Наук. вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 21. Частина II. Том 3. – 2013. – С. 118–121.
5. Аверьянова Т. В. Криминалистика [Текст]: учебник для вузов / Т. В. Аверьянова [и др.]; под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, проф. Р. С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 990 с.
6. Баршев Я. И. Основания уголовного судопроизводства с применением к российскому уголовному судопроизводству [Текст] / Я. И. Баршев. – М.: ЛексЭст, 2001. – 240 с.
7. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистки [Текст] / Г. Гросс. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. – М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
8. Криминалистика: техника и тактика расследования преступлений [Текст] / Н.А. Бобров, А. И. Винберг, С. А. Голунский, В. И. Громов [и др.]; под ред. А.Я. Вышинского. – М.: Изд-во НКЮ СССР, 1935. – 540 с.
9. Криминалистика [Текст]: учеб. – 2-е изд., испр., доп. и перераб. / под ред. д-ра юр. наук, проф. Е. П. Ищенко. – М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ»: ИНФРА-М, 2010. – 784 с.
10. Корухов Ю. Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений [Текст]: науч.-практ. пособ. / Ю. Г. Корухов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М., 1998. – 534 с.
11. Основы борьбы с организованной преступностью [Текст]: монография / под ред. В. С. Овчинского [и др.]. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 786 с.
12. Криминалистика [Текст]: учеб. / под ред. Н. П. Яблокова. –

М. : НОРМА, 2010. – 984 с.

13. Белкин Р. С. Курс криминалистики [Текст] : В 3 т. Т. 1. Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 408 с.

14. Криміналістика [Текст] : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. А. Ф. Волобуєва. – Х. : ХНУВС, 2011. – 666 с.

15. Криміналістика [Текст] : підруч. / В. Ю. Шепітько [та ін.] / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

16. Шурухнов Н. Г. Криминалистика [Текст] : учеб. / Н. Г. Шурухнов. – М. : Юристъ, 2004. – 477 с.

17. Гармаев Ю. П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: Теория и практика [Текст] / Ю. П. Гармаев [и др.]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2006. – 303 с.

18. Смахтин Е. В. Криминалистика: соотношение с уголовным и уголовно-процессуальным правом [Текст] : монография / под общ. ред. А. С. Подшибякина. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 232 с.

19. Дулов А. В. Место системного подхода в методологических основах криминалистики [Текст] / А. В. Дулов // Проблемы системных исследований в криминалистике и судебной экспертизе : Сб. тезисов. Москва, МГУ им. М. В. Ломоносова, 4–5 декабря 2006 г. – М. : Макс Пресс, 2006. – С. 43–49.

20. Криміналістика: [навч. посіб.] / Р. І. Благута [та ін.] ; за заг. ред. Е. В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 624 с.

21. Криміналістика. Академічний курс [Текст] / Т. В. Варфоломєєва [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.

22. Криміналістика [Текст] : навч. посіб. / І. В. Гора [та ін.]. – К. : Алерта, 2005. – 446 с.

23. Криминалистика [Текст] : учеб. / Л. Я. Драпкин [и др.]. – М. : ТК Велби, Проспект, 2007. – 769 с.

24. Криминалистика [Текст] : учеб. / под ред. А. В. Дулова. – Мн. : НКФ «Экоперспектива», 1998. – 516 с.

25. Криминалистика [Текст] : учеб. пособ. / под ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Выш. шк., 1997. – 516 с.

26. Криминалистика [Текст] : учебник / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. – СПб. : Лань, 2001. – 928 с.

27. Бахин В. П. Криминалистика для криминалистики или для практики? [Текст] / В. П. Бахин // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 1., 19–21 вересня 2002 р. – Сімферополь : ДОЛЯ, 2002. – С. 12–20.

28. Бахин В. П. Чему и кому служит криминалистика? [Текст] / В. П. Бахин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iuaj.net/node/366>.

29. Яблоков Н. П. Нужно ли менять предметную область и систему современной криминалистики? [Текст] / Н. П. Яблоков // Актуальні проблеми криміналістики : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25–26 верес. 2003 р.). – Х. : Гриф, 2003. – С. 14–18.

30. Сучасні проблеми слідчої діяльності. Робоча програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки – 7.03040101 – Правознавство, галузь знань 0304 – Право, [Текст] / розробник М. В. Данышин, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015 р. – 27 с.

УДК 349.9:343.347

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ В КОНТЕКСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Шайтуро О. П.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті запропоновано поділ правових засад українського законодавства про надання фармацевтичної допомоги на правові основи виробництва (виготовлення), зберігання, транспортування, відпуску, утилізації та знищення фармацевтичної продукції, також охарактеризовані нормативно-правові акти щодо надання фармацевтичної допомоги.

Ключові слова: фармацевтична допомога, фармацевтичний працівник, неналежне виконання професійних обов'язків, правові засади надання фармацевтичної допомоги.

Аннотация: В статье предложено разделение правовых основ украинского законодательства о предоставлении фармацевтической помощи на правовые основы производства (изготовления), хранения, транспортировки, отпуска, утилизации и уничтожения фармацевтической продукции, также охарактеризованы нормативно-правовые акты о предоставлении фармацевтической помощи.

Ключевые слова: фармацевтическая помощь, фармацевтический работник, ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей, правовые основы предоставления фармацевтической помощи.

Annotation: In this article the division of legal principles Ukrainian legislation to provide pharmaceutical care to the legal basis of production (manufacturing), storage, transportation, delivery, recovery and disposal of pharmaceutical products, as described regulations to provide pharmaceutical care.

Key words: Pharmaceutical care, Pharmacist, improper performance of professional duties, legal provisions providing pharmaceutical care.

Фармацевтичний ринок України з загальним обсягом продажів приблизно 2,2 млрд. євро на рік є другим за величиною ринком СНД. Завдяки стратегічно вигідному географічному положенню України й великій кількості населення цей ринок є надзвичайно привабливим з інвестиційної точки зору [1, с. 3]. Проте, серед усього іншого, система контролю якості, як визнають спеціалісти,

знаходиться на досить низькому рівні. Як зазначено у роботі [2], існує безліч «...проблем у сфері медикаментозного забезпечення населення, пов'язаних із захистом прав споживача від незаконної діяльності деяких суб'єктів господарювання, проникненням на ринок фальсифікованих, субстандартних, незареєстрованих ЛП, несумлінною конкуренцією, використанням досягнень фармації з антигуманною метою». Слід відзначити, що вплив фармацевтичної діяльності на людей важко

© Шайтуро О.П., 2015